

A photograph of a person's hand raised in a peace sign gesture against a dark background filled with out-of-focus city lights in various colors (blue, white, yellow, red). The hand is the central focus, with the fingers clearly visible. The background lights create a bokeh effect, suggesting a large gathering or protest at night.

Demokratin och det politiska

Essäer om samtidens
politiska tillstånd

Anders Burman och Shamal Kaveh (red.)

Södertörn Studies in Intellectual and Cultural History

1. Anders Burman & Synne Myrebøe (red.), *Martha Nussbaum. Ancient Philosophy, Civic Education and Liberal Humanism*, 2019.

2. Anders Burman & Shamal Kaveh (red.), *Demokratin och det politiska. Essäer om samtidens politiska tillstånd*, 2020.

Huvudredaktörer för skriftserien är Anders Burman och Leif Runefelt.

Demokratin och det politiska

Essäer om samtidens
politiska tillstånd

Anders Burman och Shamal Kaveh (red.)

Södertörns högskola

Södertörns högskola
(Södertörn University)
The Library
SE-141 89 Huddinge

www.sh.se/publications

© Författarna

Omslag: Jonathan Robson
Grafisk form: Per Lindblom & Jonathan Robson

Tryckt: Elanders, Stockholm 2020

Södertörn Studies in Intellectual and Cultural History 2

Södertörn Academic Studies 79
ISSN 1650-433X

ISBN 978-91-89109-13-1 (tryck)
ISBN 978-91-89109-14-8 (digital)

Innehåll

Inledning

ANDERS BURMAN & SHAMAL KAVEH

7

Att återpolitisera demokratin

ANDERS BURMAN

19

Medborgare, jag repeterar, medborgare Demokrati i det tjugoförsta århundradet?

MATS ROSENGREN

41

Demokrati och politisk ontologi Om William Connollys pluralism

SHAMAL KAVEH

71

Kulturkrigets kultursjukdomar Patologisering som politik och problemet med diagnostikens retorik

JENNY GUNNARSSON PAYNE

97

Kungligt begär

Den undertryckta konflikten mellan monarki och demokrati

EDDA MANGA

115

Demokratis torg

JEFF WERNER

139

Platsens demokratiska mikropolitik
Anknytning och oinbjudet kroppsligt deltagande
i styrda urbana kontexter

MARCEL MANGOLD

163

Om författarna

189

Namnregister

191

Demokratins torg

JEFF WERNER

Torg är som lackmuspapper på det demokratiska tillståndet. Sedan den grekiska antiken har de varit centrala för det demokratiska livet. Torget – *agora* – var det första som grekerna planerade vid anläggandet av nya städer. Utan torget ingen stad, ingen stat och inget samhälle. Xenofon berättar hur grekerna under återmarschen från Persien lät anlägga provisoriska torg vid varje stopp som en påminnelse om vilka de egentligen var. I *Odyssén* skildras Odysseus möte med de enögda Kykloperna som till skillnad från grekerna visar sig leva i en primitiv värld. De saknar torg och därmed också det civiliserade liv som utspelas på torget: Kykloperna saknar såväl folklig församling som öppna platser att föra politiska diskussioner på.¹ Agora var inte enbart en fysisk plats för skvaller, politiska möten och socialt umgänge, det var den samlande symbolen för den grekiska identiteten.

Vad är ett torg? En samtida definition, använd för beslutsprocesser, finns i Boverkets förtydligande av Plan- och bygglagens användning av ”torg”:

Ett torg är en öppen plats som ofta har en hårdgjord yta och saknar omfattande vegetation. Torget avgränsas av byggnader eller andra stadsbyggnadselement och kan användas för till exempel handel, utskänkning och allmän kommunikation. Torget kan även användas för möten och evenemang. Grund-

¹ Björn Badersten, *Medborgardygden. Den europeiska staden och det offentliga rummets etos* (Stockholm: Natur och kultur, 2002), s. 185 och 210.

principen är att ett torg endast tillfälligt får upplätas för enskild verksamhet.²

Torget har historiskt haft många användningsområden: de historiska bruken pekas inte sällan ut av platsens namn. Det finns salutorg, grönsakstorg, fisktorg, blomtorg och hötorg i många städer som indikerar ett kommersiellt bruk. Det finns torg som direkt hänvisar till den politiska makten som Senatstorget och Gustav Adolfs torg. Det finns också torg som signalerar deras betydelse för demokratin: Frihetstorget, Medborgarplatsen, Revolutionstorget med flera. Platsnamnet säger något om deras forna funktioner, men tömmer givetvis inte ut torgens användning och behöver inte säga något om deras bruk idag.

Denna text undersöker först den demokratiska beslutsprocessen bakom två torg i Göteborg, därefter följer en fördjupande diskussion om torg som rum för demokrati. Under den svenska modernismen sågs utformningen av torg som en prioriterad stadsbyggnadsfråga. Det var på torget, på dess bibliotek, teatrar och biografer, som den demokratiska människan skulle formas. Mot slutet av denna fas anläggs det första exemplet i denna artikel: Nordstadstorget i Göteborg. I detta fall tar det allmänna ett steg tillbaka och låter byggföretagen bestämma torgets utseende och funktion.

Det andra exemplet är på en gång samtida och historiskt: Skanstorget. Det är ett av Göteborgs äldsta torg som politikerna i Byggnadsnämnden vill bebygga med flerfamiljshus. Texten avser diskutera turerna kring, och de eventuella konsekvenserna av dessa planer, med hjälp av begrepp som postpolitik, postdemokrati och ”gemensam nyttighet”. Det anlagda perspektivet är att vi lever i ett postdemokratiskt tillstånd, där demokratins institutionella former visserligen finns kvar, men har stelnat. Ett tillstånd där torgs värde bestäms av deras ekonomiska avkastning.

² PBL Kunskapsbanken, <http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/detaljplan/planbestammelser/anvandning-av-allman-plats/Torg/> 1 juli 2019.

Tilliten till det gemensammas förmåga att skapa det goda samhället har ersatts av tilltron till att ett gynnande av privata intressen kommer göra stads kärnan mer attraktiv.³

Torg, när näringslivet själv får bestämma

Rivningen av Klarakvarteren i Stockholm har en given plats i den svenska demokratihistorien. Den göteborgska motsvarigheten har en mer undanskymd position. Processen i Stockholm ledde fram till landets mest kända – och kanske mest demokratiska – torg: Sergels torg. Den i Göteborg resulterade i ett nytt slags torg att lägga till exemplen ovan: eventtorget.

Saneringen av Östra Nordstan (tidigare kallat Östra Nordstaden) var på sin tid Sveriges största cityomvandling. Det som betecknades som slum – emigranthotellens, lagerlokalernas och ölstugornas kvarter⁴ – jämnades med marken och ersattes av ett gigantiskt köp- och kontorskomplex under tak. Liksom City i Stockholm skulle det inte vara ett område för boende, utan för handel och kontor.⁵

Signifikativt för Göteborg är att processen skedde i bästa samförstånd mellan näringslivet och politiken, med minsta möjliga insyn från allmänheten, ett utslag av den så kallade Göteborgsandan. I mars 1959 lämnade tio byggherrar via ombud in en ”Konfidentiell rapport” till Byggnadsnämnden. Den innehöll en plan för den nya stadsdelen, utformad av Sune Lindström. Konsortiet av byggföretag erbjöd sig att stå för kostnaderna – läget nära Centralstationen bedömdes som mycket värdefullt.

³ Jeff Werner, *Postdemokratisk kultur* (Möklinta: Gidlunds, 2018).

⁴ Osign., ”Gamlin inte nöjd – det här är bara början, *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* 28 september 1972.

⁵ Martin Fritz, *Nordstan. Från gårdagens vision till dagens affärscentrum* (Göteborg: Tre böcker 1997), s. 9. Det har funnits planer på bostäder i byggnadsobjekt 7, vid gångbron till Lilla Bommen. Fritz, *Nordstan*, s. 27.

Staden beslöt att överlåta sina egna fastigheter till konsortiet, samt att för deras räkning zonexpropriera området.⁶

1963 presenterades de omfattande avsikterna för allmänheten, med undantag för dispositionsplanen som fortfarande hölls hemlig. *Dagens Nyheter* rapporterade att ”praktiskt taget varenda hus i Östra Nordstaden rivs. Ett tiotal stora parkeringshus byggs. [...] Runt citykärnan anläggs på amerikanskt sätt en s.k. sökarring för bilisterna.” Till skillnad från i Stockholm, fortsätter artikeln, har planerna i Göteborg en enklare uppgift: de utsätts inte för någon häftig kritik.⁷

På dispositionsplanen finns ett öppet torg irriterat, omedelbart norr om korsningen Götgatan-Postgatan. Torget är utformat med en rätvinklig sida i nordväst och diagonaler i sydväst, som fångar upp formen hos den vidgade Postgatan. Undertecknarna, Sune Lindström, Alf Bydén och Lars Lundwall, säger sig vilja kombinera Postgatans basarliknande utseende med torgets öppenhet:

Torget ger plats för folksamling och diverse upptåg. Basaren skapar klimatiska förutsättningar att visa varorna på enklaste sätt. [...] I föreliggande förslag är avsikten att med bibehållande av de funktionsmässiga fördelar som den övertäckta torgplatsen har, återvinna den rumsupplevelse, som basaren ger. [...] Här finns plats för en estrad och folksamling kring mannekänguppvisningar, konserter, utställningar och dylikt som man kan önska anordna. [...] Det föreslagna torget i gångkorsets nordöstra hörn kan för besökare och anställda bli en behaglig lunchas med uteservering, grönska och spelande springbrunn.⁸

⁶ ”Angående förslag till ändring av stadsplanen för delar av stadsdelarna Gullbergsvass, Inom Vallgraven och Nordstaden”, 3 maj 1966, Stadsbyggnadskontoret Göteborg. Se även Jan Halldin, ”Hemligstämplat i 17 år när Nordstaden revs och byggdes”, *Göteborgs-Posten* 10 september 2007.

⁷ Mert [Kubu], ”Storsanering av Göteborgs city”, *Dagens Nyheter* 12 maj 1963.

⁸ ”Östra Nordstaden. Dispositionsplan. Sammanfattning juni 1963”, Stadsbyggnadskontoret Göteborg.

Östra Nordstan är unik i Europa, meddelade *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, ”i det avseendet att det är en totalsanering av en hel stadsdel på privat initiativ.”⁹ Stadsdelen, som sträcker sig från Drottningtorget till Östra Hamngatan, och från Norra Hamngatan till Lilla Bommens hamn, har en tomtyta på 60 000 kvadratmeter. Den mestadels trevåniga stenstadsbebyggelsen från 1800-talet ersattes av åtta större byggnadskroppar (nio byggobjekt), varav en inhyser det som då var Europas största parkeringshus. Allt under tak.¹⁰ Stadsdelen innehöll inget centralt placerat torg före saneringen, men inramades av fyra större torg: Drottningtorget, Gustav Adolfs torg, Kanaltorget och Sankt Eriks torg. De båda sistnämnda försvann i praktiken med city-saneringens utbyggnad av trafikleder längs med älven.

1965 visas dokumentärfilmen ”Dom spränger i min stad i mitt hjärta” av Lars Ulvenstam på tv om livet och rivningarna i Östra Nordstan. I filmen intervjuas den före detta direktören för Göteborgs stads fastighetskontor Frans Persson. Inför saneringen köptes han över av kommanditbolaget, berättar Ulvenstam och konstaterar att det är viktigt att medborgarna får se modeller och ritningar på den nya stadsdelen. Så många öden är beroende av så fås beslut, fortsätter Ulvenstam. I synnerhet som besluten är oåterkalleliga. Persson förklarar att stadens låga skala ska behållas och att inga byggnader värda att bevara finns i stadsdelen.¹¹

På stadsplanen antagen 1968 finns även ett trädplanerat torg vid Spannmålgatan i den norra delen av byggnadskomplexet, men detta fick stryka på foten.¹² Nordstadstorget blev den nya stadsdelens enda torg. Läget vid byggobjekt 5 gav upphov till smeknamnet Femmans torg. Först 1972, när det mesta stod klart och torget hamnat under tak, anlätades scenografen och medie-

⁹ Osign., ”Gamlin inte nöjd – det här är bara början”, *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* 28 september 1972.

¹⁰ Fritz, *Nordstan*, s. 7.

¹¹ Lars Ulvenstam & Bengt Röhlander, *Dom spränger i min stad i mitt hjärta*, Sveriges Radio visningsdatum 16 januari 1965.

¹² Stadsplanekarta med tillhörande beskrivning 3 maj 1966, antagen med mindre justeringar 1968.

profilen Yngve Gamlin – ett välkänt ansikte för allmänheten – till att gestalta torget. Han dök upp som ”hemlig gäst” på pressvisningen. Gamlin hade vidlyftiga idéer om att skapa ett slags allaktivitetsrum med höj- och sänkbara ljusramper och hopfällbara läktare som skulle kunna användas för teater, konserter och diskotek. På en terrass skulle det finnas en lugnare plats med planteringar, en lekskulptur och sandlåda.¹³ Mitt på torget skulle det stå en fontän. ”Man ska umgås trångt därinne, sitta många tillsammans, titta och snacka med varann. Torg och gator ska inte förslummas efter klockan 18.00, då kontor och affärer stänger. Jag har försökt dra lärdom av Sergels torg”, förklarar Gamlin.¹⁴ *GT* konstaterar att företagarnas representant såg ”minst sagt skeptisk ut” när Gamlin presenterade sitt förslag. Den fortsatta driften var det tänkt att det offentliga skulle stå för, något som stadens politiker var ovetande om.¹⁵

Det gamlinska torget blev ett kortlivat och aldrig fullt förverkligat projekt. I stället för roligheter tog andra aktiviteter över. Året efter invigningen, 1973, sjunger Nationalteatern i inledningsraderna till Bängen trålar: ”Om du letar efter röka när du är i Göteborg / upp vid Näckrosdammen, Vasaparken eller Femmans torg.” Genom Nationalteaterns hitlåt lärde sig många var man kunde handla braja i Göteborg. Företagarföreningen klagade på ordningsproblemen.¹⁶ Det offentliga försökte erbjuda hjälp; Fritidsförvaltningen och Socialförvaltningen ville hyra lokaler på plats för att ta hand om vinddrivna ungdomar men hyrorna var för höga.¹⁷ Fontänen försvann 1974 eftersom den blivit en uppehållsplats för oönskade individer och ansågs stå i vägen för folk som ville till affärerna.¹⁸

¹³ Osign., ”Gamlinplanen: Götgatstorget allaktivitetsrum”, *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* 29 mars 1972.

¹⁴ Fritz, *Nordstan*, s. 35.

¹⁵ Hans Brattberg, ”Yngve Gamlin menar allvar!”, *GT* 29 mars 1972.

¹⁶ Fritz, *Nordstan*, s. 48.

¹⁷ Osign., ”Misären i Östra Nordstaden”, *Göteborgs-Posten* 19 oktober 1979.

¹⁸ Osign., ”Gamlins fontän bort från torg”, *Svenska Dagbladet* 9 mars 1974.

Det kan faktiskt vara svårt att idag som besökare uppfatta Nordstadstorget som ett torg. Överglasningen bidrar till upplevelsen av privat galleria. Nordstadstorget är den mest trafikerade platsen i köpcentrumet. Postgatan leder genom en underjordisk gångtunnel till Centralstationen och Nils Ericson Terminalen, Götgatan binder samman Lilla Bommens Hamn och P-huset med Brunnsparken.

Närheten till Centralstationen och busstationen Nils Ericson Terminalen gör det till en i många bemärkelser livlig del av staden med omkring 170 butiker, 150 kontorslokaler och 30 miljoner besökare årligen. Driften sköts av Nordstans Samfällighetsförening men gator och torg mellan affärskvarteren är offentlig platsmark.¹⁹ Efter att de flesta affärer stängt kl. 20 blir kvarteren en mötesplats för ungdomar och en sovplats för hemlösa. Handeln med droger tar vid efter klädhandeln. På 1990-talet började fastighetsägare och affärsinnehavare driva frågan om att stänga Nordstan på natten, men begäran avlogs av staden.²⁰ 2004 togs ändå beslut om att hålla kvarteren stängda mellan kl. 02.00 och 05.30, något som 2016 utvidgades till att gälla från midnatt. Diskussionen fortsätter, påeldad av medierapportering om droger, våld och misär, och en inte ovanlig uppfattning är att dörrarna till kvarteren bör låsas när affärerna stänger.²¹ Ett annat medel för att få bort oönskade element har varit att ta bort allmänna sittplatser.²² Till oönskade element hör också politiska manifestationer. 1972 genomfördes en aktion av aktivister från Haga för att omvandla Nordstadstorget till ett demokratiskt allaktivitetstorg. Resultatet blev att scenen togs

¹⁹ Fastighetsrapport, Göteborg Nordstaden S:1, Stadsbyggnadskontoret 17 juli 2019.

²⁰ Mats Franzén m.fl., *Stad till salu. Entreprenörsurbanismen och det offentliga rummets värde* (Göteborg: Daidalos 2016), s. 154.

²¹ Amanda Karlsson, ”Handlare i Nordstan: ”Det är ingen värmestuga””, *Göteborgs-Posten Plus* 18 april 2019.

²² Agneta Slonawski, ”Var så god och sitt – eller?”, *Faktum* 23 februari 2017.

bort.²³ Det ska inte demonstreras på Nordstadstorget, annat än möjligen hushållsredskap.²⁴

Nordstadstorget har alltså blivit ett event-torg, där den offentliga platsmarken hyrs ut. Varje år anordnas omkring 180 events.²⁵ När denna text skrivs, sommaren 2019, pågår Hantverk och Design i Nordstan. Den följs av Västerhavsveckan, Allerums ost, Goohs pop-up bistro och Trendveckan. Däremellan spelar Majornas storband. Hösten avslutas med Gais, IFK Göteborg och Frölunda Indians julmarknader.²⁶ Marknadsföringen anknyter till Göteborg som evenemangstad. Under början av 1980-talet anordnas en rad stora konserter på Ullevi: Rolling Stones 1982, David Bowie 1983 och Bruce Springsteen 1985. 1979 startade Göteborgs filmfestival, 1980 Göteborgsvarvet och 1985 Bok- och biblioteksmässan. Detta fick staden att börja beskriva sig själv som evenemangstad något som ytterligare förstärktes med fotbolls EM 1992 och Friidrotts VM 1997. Från politiskt håll talades om en omvandling från industristad till evenemangstad. I Nordstans marknadsföring till presumtiva utställare betonas att kvarteren dagligen har lika många besökare som en och en halv Bruce Springsteen-konsert på Ullevi.²⁷

I kyklopernas stad

Nordstadstorget är, som synes, ett välutnyttjat torg ur näringslivets synvinkel. Värre är det med Skanstorget, ett före detta salu-torg från 1888 som ligger nedanför Skansen Kronan. Tage William-Olsson, kanske mest känd som arkitekten till den ny-ligen rivna fyrklöverformade Slussen i Stockholm, var 1943 till

²³ Håkan Thörn, *Rörelser i staden. Stadsomvandlingen och striderna om Haga och Christiania* (Stockholm: Atlas akademi, 2014), s. 43.

²⁴ Det demonstreras inte i Disneyland konstaterar Michael Sorkin i *Variations on a Theme Park. The New American City and the End of Public Space* (New York: Hill and Wang, 1992), s. xv.

²⁵ *Nordstan Expo 2019*.

²⁶ nordstan.se/utställningar-event, 13 juli 2019.

²⁷ *Nordstan Expo 2019*.

1953 stadsplanechef i Göteborg. Vid tillträdet uttryckte han ambitioner på att snygga upp Skanstorget som han ansåg vara ”Nordeuropas vackraste torg med Skansen Kronan i fonden”.²⁸

Men förändrade konsumtionsmönster satte stopp för planerna. Allt färre handlade i den cirkelrunda saluhallen på torgets mitt. Den hade invigts 1899 och kallades i folkmun Manégen eller Spottkoppen. Under 1930-talet konkurrerades stadens centrala saluhallar ut av moderna butiker närmare bostadsområdena och 1941 revs saluhallen.

1963 företog den legendariske arkitekturhistorikern Elias Cornell en vandring genom Göteborg. Cornell beskriver hur han passerar ”den originella saluhallen ’Fiskkyrkan’” och Hagas landshövdingehus. ”Det vore skada om [Haga] helt skulle försvinna”, fortsätter han. ”I varje fall får man hoppas att man vårdar den del som stöter emot Skanstorget nedanför berget med skansen Kronan. Här har vi nämligen ännu ett anonymt torg med utomordentliga stadsbyggnadsmässiga kvaliteter. Bergknallen reser sig dramatiskt med sin krönande befästning över den låga trästaden på nordsidan, men också de högre husen i öster och söder, som är mera rumsbildande, hjälper till att stärka denna egendomliga stadsbild.”²⁹

Decennier av vanvård har gjort kvaliteterna något mindre uppenbara, men på fotografier från början av 1960-talet är de svåra att inte se. Skansen tronar majestätiskt på berget som är väl synligt eftersom växtligheten hållits låg. Också torget är tydligt till sin form, med rundeln i mitten som visuellt minne av den gamla saluhallen. Enstaka bilar är parkerade i torgets ytterkant, på andra ytor bedrivs torghandel från mindre vagnar.

På 1960-talet påbörjades saneringen av Haga och på 1970-talet av Annedal, vilken ledde till att större delen av den lågskaliga arbetarbyggelsen revs. Kring torget fick emellertid några

²⁸ Robert Garellick, *Bilden av Göteborg, färgfotografier 1910–1970* (Stockholm: R. Garellick, 2003), s. 295.

²⁹ Elias Cornell, ”Arkitekturpromenad”, i *En bok om Göteborg, sammanställd av Kjell Hjern* (Stockholm: Geber, 1963), s. 47f.

av trähusen mot Haga stå kvar, liksom stenhusen på torgets övriga sidor. Torget har därigenom behållit mycket av det göteborgska arkitekturuttryck som gick förlorat i exempelvis nedre Masthugget och Landala. ”Torgets tre bebyggda sidor och dess karakteristiska arkitektur som speglar olika tidsepoker samt det obebyggda Skansberget skapar ett unikt torg som man inte möter ofta i städers historia”, skriver stadsbyggnadskontoret 2014.³⁰ Den ökade bilismen under 1960-talet ledde till att Övre Husargatan breddades och att bebyggelsen på den östra sidan skars av från torget. Allt större delar av Skanstorget började användas som parkeringsytor.

Under 2010-talet har den politiskt sammansatta byggnadsnämnden drivit frågan om att bebygga torget, detta trots att stadsbyggnadskontoret under remissrundan konstaterade att ”förslaget strider mot flera av översiktsplanens strategier för attraktiv stadsmiljö, den skisserade bebyggelsen bidrar till fler bostäder, men inte till blandade funktioner, mångfald eller berikar och kompletterar omgivande bebyggelse.”³¹ Att bygga bostadsrätter och dyra hyresrätter på en av stadens mest attraktiva platser kommer inte att göra staden mer demokratisk eftersom det leder till en mer ensartat sammansättning av befolkningen.

Den 9 maj 2018 utlystes en markanvisningstävling med specifikationer på att Skanstorget ska rymma 200 bostäder, en förskola, ett litet torg och plats för 200 bilar i en underjordisk parkering. Därefter valde en bedömningsgrupp ut tre av de nio inlämnade förslagen. Gruppen bestod av representanter från Göteborgs Stad, Fastighetsägarna, Hyresgästföreningen Göteborg, Västsvenska Handelskammaren, Sveriges Byggindustrier och Yimby Göteborg. Noterbar är näringslivets starka representation samt Yimbys medverkan som intresseorganisation. Yimby – Yes in my backyard – verkar för en förtätning av innerstäd-

³⁰ ”Underlag och fördjupning. Program för Skanstorget Haga i Göteborg” – Samrådshandling, november 2014. Dnr 0912/04, s. 14.

³¹ ”Planbesked gällande bostäder med mera vid Skanstorget inom stadsdelen Haga”, Diarienummer 0847/16, reviderat 2017-05-30 Stadsbyggnadskontoret, Göteborgs stad.

erna. Anmärkningsvärt är även att antikvarisk och historisk kompetens saknades. Varken stadsmuseet eller länsstyrelsen ingick, vilket sannolikt beror på deras kritiska inställning till att bebygga torget.

I linje med den styrande majoritetens (s+v+mp) önskemål skulle processen ha direktdemokratiska inslag. Alla boende i Göteborg från 16 års ålder fick rösta på något av de tre utvalda förslagen i en webbomröstning i oktober 2018 – men att behålla, och eventuellt utveckla platsen som torg fanns inte med som valbart alternativ. Till *ETC Göteborg* säger förste vice ordförande i Byggnadsnämnden Johannes Hulter (s), tillika tidigare samordnare för Yimby Göteborg: ”Torg ska ju vara till för något och vi har många parker i närheten. Att bygga ett större torg ger dessutom inga intäkter till staden, så jag ser inte att det skulle vara ett bättre alternativ.”³²

Fastighetsnämndens ordförande Jahja Zeqiraj, som 2018 lämnade Socialdemokraterna för det nybildade lokalpartiet Demokraterna, lovordar processen i ett debattinlägg: vi testar ”ett historiskt, unikt, direktdemokratiskt och transparent inslag, en helt ny metod för en mer meningsfull demokratiskt stadsplanering [---] Markanvisningstävlingen statuerar ett skinande exempel för (sic) hur göteborgare på ett meningsfullt sätt kan påverka stadens utveckling i ett tidigt skede.”³³

Demokrati likställs således med rätten att välja mellan tre relativt likartade förslag som alla går ut på att bebygga torget. Att inte ”fel” förslag kunde vinna säkerställdes genom en förberedande process där politiker, näringslivsrepresentanter och Yimby hade makten. Någon större entusiasm bland medborgarna väckte inte omröstningen. I Yimby Göteborgs Facebookgrupp, med fler än 6000 medlemmar, diskuterades omröstningen i ett par inlägg. Totalt deltog färre än en procent av göte-

³² Caroline Lundgren, ”Tävling om bostäder på Skanstorget – trots kritik”, *ETC Göteborg* 8 augusti 2018.

³³ Jahja Zeqiraj, ”Nya Skanstorget bra för göteborgarna”, *Göteborgs-Posten* 25 oktober 2018.

borgarna i webbomröstningen.³⁴ Av de 4293 avlagda rösterna fick förslaget Haga hjärta Linné av Okidoki arkitekter flest röster: 1 803 stycken.

Ett så kallat ”göteborgsförslag” med rubriken ”Ett bebyggt Skanstorget kan aldrig återskapas” lämnades in strax före webbomröstningen av arkitekten Ingemar Mattson.³⁵ Göteborgsförslag är stadens variant av medborgarförslag. Förslag som får fler än 200 röster ska tas upp av ansvarig politisk nämnd. Förslaget samlade 1023 röster. På ett särskilt yrkande från Vänsterpartiet och Miljöpartiet tog Byggnadsnämnden beslut om att inte vidare bereda medborgarförslaget. De båda partierna framhåller att ”dagens öppna yta [är] alldeles för stor för att fungera bra som torg”.³⁶ I en debattartikel förtydligar de att stadsplanering inte är en höger/vänster-fråga utan att ”konfliktlinjen går [...] mellan oss som ser att den täta blandstaden faktiskt ger en mer levande och hållbar stad [--] och de som fortfarande håller fast vid modernismens och miljonprogrammets ideal med stora oanvända ytor mellan husen.”³⁷

Uttalandet kan förstås som att ”de som håller fast vid modernismens och miljonprogrammets ideal” inte skulle tillåtas delta i processen om Skanstorgets framtid. Inte heller de som står för andra stadsplaneringsideal som innefattar ett försvar av stadens torg, mellanrum och grönytor. Än mer märkligt, ur demokratisk synvinkel, är skrivningen om att stadsplanering inte är en vänster/höger-fråga. Detta innebär att de betraktar stadsbyggnadsområdet som postpolitiskt. I den postpolitiska staden, skriver Mekonnen Tesfahuney och Richard Ek, underordnas allt

³⁴ Göteborg hade 469 105 invånare som var 16 år och uppåt 2018. Statistikdatabas.goteborg.se 13 augusti 2019.

³⁵ <http://goteborg.se/wps/portal/start/kommun-o-politik/sa-kan-du-paverka/har-du-ett-bättre-forslag/goteborgsforslaget/beslutade/> 18 augusti 2019.

³⁶ Claes Caldenby, ”Vänstern sviker i stadsbyggnadsfrågorna”, *Dagens ETC Göteborg* 20 februari 2019.

³⁷ Johan Zandin & Adam Wojciechowski, ”Vi gör Skanstorget mindre för att göra det bättre”, *Dagens ETC Göteborg* 25 februari 2019.

marknadens logik.³⁸ Begreppet postpolitik används för att beskriva ett tillstånd av konsensus, där alla är överens om marknadsliberalismens spelregler och där politiken endast anses syssla med finjusteringar av olika verksamheter. Utvecklingen under 2000-talet tycks dock ha vederlagt de postpolitiska profetiorna. Inte minst har de sociopolitiska skillnaderna ökat i Sverige och bostadspolitikerna har hamnat i centrum. Det framstår ur detta perspektiv som orimligt att privatisering av allmän platsmark inte är en höger/vänster-fråga.

V och mp hävdar att Skanstorgets framtid är en fråga om stadsplaneringsideal, mellan ”den täta blandstaden” och den glesa modernistiska staden. Formuleringarna är snarlika dem som Yimby Göteborg har på sin hemsida. Dikotomin är förstås retorisk, det finns inget sådant samband mellan stil och täthet.³⁹ Det är dessutom oklart vad ”blandstad” betyder. Enligt Boverket är det ett medvetet vagt begrepp, avsett att ge stor frihet i tillämpningen. Det är ”inte en formfråga”, en blandstad kan ha olika slags bebyggelse. Ofta, konstaterar Boverket, är det småstaden som står som ideal. I blandstaden ska det vara gångavstånd mellan bostäder, nöjen och arbetsplatser.⁴⁰

”Tät” passar in i 2000-talets New Public Management-kultur genom att det kan uppfattas som någonting mätbart. Men som Johan Rådberg och Anders Friberg konstaterar i den omfattande klassificeringen av *Svenska stadstyper* (1996) är täthet som upplevd egenskap något annat än täthet som ”teknisk parameter”. ”Ett stadsområde kan mycket väl uppfattas som ’tätt’ trots att den uppmätta exploateringsgraden är måttlig; ett annat område kan upplevas som ’glost’ trots att exploateringsgraden är hög.”⁴¹

³⁸ Mekonnen Tesfahuney & Richard Ek, *Den postpolitiska staden* (Everöd: Recito, 2016).

³⁹ Johan Rådberg & Anders Friberg, *Svenska stadstyper. Historik, exempel, klassificering* (Stockholm: Trita-ARK. Forskningsrapport, 1996:13).

⁴⁰ Gunilla Bellander, ”Försök till definition av blandstadsbegreppet”, i *Blandstaden, ett planeringskoncept för en hållbar bebyggelseutveckling?* (Stockholm: Boverket, 2005), s. 5.

⁴¹ Rådberg & Friberg, *Svenska stadstyper*, s. 35.

Området kring Skanstorget tillhör de tätast befolkade i Göteborg.⁴²

De direktdemokratiska inlagen kom i praktiken enbart att betyda en omröstning på nätet, inte fria och förutsättningslösa diskussioner om staden och torgets framtida utseende och funktioner. Politikerna, näringslivet och Yimby behöll den avgörande makten genom problemformuleringsinitiativet, urvalet av förslag samt exkluderingen av andra lösningar än att bebygga torget. Dessutom ledde processen till att det som borde vara en etisk och politisk fråga transformerades till en rent estetisk: vilket av de tre snarlika förslagen *ser* bäst ut på bild? Reducerandet av politik till estetik är ett kännetecknande drag för det postdemokratiska tillståndet.

Stadsarkitekt Björn Siesjö förklarar i en insändare att han anser det vara en dålig idé att bygga ”dyra bostäder” på Skanstorget och att det hade varit bättre att engagera göteborgarna i en diskussion om olika lösningar för torgets framtid än att presentera ”tre förslag med snarlikt innehåll” för dem. Som tjänsteman måste han emellertid rätta sig efter de politiska besluten.⁴³

Gentrifiering och urbanisering leder till att den sociala sammansättningen av befolkningen förändras. Även om den inflyttade befolkningen kan formulera en läpparnas bekännelse av stadens urbana kvaliteter vill de inte ha dem inpå husknuten. Störande verksamheter och störiga människor ska helst flytta(s) någon annanstans. Men önskan om en feelgood-stad står i strid med behovet av en demokratisk stad.⁴⁴

Det vinnande förslaget i webomröstningen skulle om det genomförs innebära att större delen av Skanstorget bebyggs. Det som nu är torgets centrala yta blir innegård i det nya kvarteret

⁴² *Stadslivet i centrala Göteborg. Upplevelsen, användningen och förutsättningarna - ett planeringsunderlag*, (2012), s. 52. <http://goteborg.se> 20 augusti 2019.

⁴³ Björn Siesjö, ”Skanstorget är en dålig idé”, *Göteborgs-Posten* 14 december 2018.

⁴⁴ ”Feel good spaces”, Margaret Crawford, ”Offentliga rum. Från ’må-bra-staden’ till den rättvisa staden”, i Krister Olsson, Daniel Nilsson & Tigran Haas (red.), *Dagens stadsbyggande i retorik och praktik* (Lund: Nordic Academic Press, 2016), s. 82.

och får som sådan sannolikt begränsat tillträde. Mot Skansberget anläggs en förskola med utegård – även denna yta kommer alltså att ha begränsat tillträde. Det som blir kvar som ”torg” är enligt förslaget är en mindre yta nedanför Skansberget, en bråkdel av det ursprungliga torget och mindre än innergården i det nya kvarteret. Det skulle bli ett ”torg” för agorafobiker.

Ett bebyggt Skanstorget kan även förstås som slutpunkten för den långdragna gentrifieringsprocessen av Haga, vars öppna innejårdar utgjorde en ”proletär offentlighet” där den moderna demokratin växte fram under tidigt 1900-tal. På bakgårdarna hölls, särskilt under valår, arbetarpartiernas politiska möten, medan de borgerliga partierna valde ”mer neutrala arenor”.⁴⁵

Som framgått ovan suddas politiska och ideologiska skillnader ut i diskussionen om Skanstorget. En nyliberal syn på staden som produktionsyta omfattas av såväl höger som vänster. I stället målas en ny motsättning upp mellan ”experter” och ”vanligt folk”. Till experterna räknas arkitekter, arkitekturhistoriker, bebyggelseantikvarier, konsthistoriker och stadsplanerare. I det postdemokratiska tillståndet råder en stor misstro mot eliter och experter från såväl politiker som allmänhet. Men misstron riktas sällan mot den ekonomiska eliten. Donald Trump blev vald till president mot löftet att styra USA som ett företag.

Torget demokrati

Torg kan, enligt den italienska rättsvetaren Ugo Mattei, förstås som en gemensam nyttighet. Som sådan följer det varken marknadens logik (vinstmaximering) eller den politiska maktens ambitioner att slå vakt om sin position. Gemensamma nyttigheter definieras genom sitt varande, inte av sitt ägande. Alla har tillträde till dem, deras användande regleras genom verkligt deltagardemokratiska processer.

⁴⁵ Thörn, *Rörelser i staden*, s. 17; Sten O. Karlsson, *Arbetarfamiljen och det nya hemmet. Om bostadshygienism och klasskultur i mellankrigstidens Göteborg* (Stehag: Symposium, 1993), s. 106–107.

Den moderna eran har sett en låg rad av privatiseringar av gemensamma nyttigheter, inte minst jorden (allmänningen). Ofta har det skett genom processer där staten tar delar av det gemensamma och avyttrar dem till privata intressen. Staten ska här förstås som den apparat som inte längre ser sig som folkets tjänare utan som dess makthavare. I rättsliga termer är detta, enligt Mattei, en omvänd expropriering: ”När staten privatiserar en järnväg, ett flygbolag eller sjukvårdssystemet, eller försöker privatisera vattenförsörjningen (alltså dricksvattnet) eller ett universitet, då exproprierar den från gemenskapen (från varje enskild medlem) dess gemensamma nyttigheter (gemensamma egendom) på ett sätt som är helt analogt, fast spegelvänt, med vad som sker när privat mark exproprieras för att bygga en väg eller annan offentlig inrättning. [...] I en privatiseringsprocess säljer inte regeringen det som *tillhör den*, utan något som tillhör varje enskild del av gemenskapen”.⁴⁶

I fallet Skanstorget handlar det om att en handfull lokala politiker, i intim samverkan med näringslivet, exproprierat göteborgarnas gemensamma nyttighet – torget. Men medan den svenska grundlagen ger omfattande skydd åt privata ägare vid expropriering finns inget motsvarande skydd av de gemensamma nyttigheterna.⁴⁷ Lagstiftningen ser likartad ut i de flesta länder och Mattei leder detta tillbaka till juridiska förändringar under tidigmodern tid. ”Moderniteten föds”, skriver han, ”i själva verket i och med förstörelsen av det gemensamma”.⁴⁸ För att rädda världen från social och ekologisk katastrof måste det gemensamma åter få rättmätig juridisk status, enligt honom.

Gemensamma nyttigheter är inte varor. När de förvandlas till varor – som när Skanstorget exploateras – upphör de att vara gemensamma nyttigheter eftersom de då underkastas marknadens logik i stället för det gemensammas demokratiska bruk.

⁴⁶ Ugo Mattei, *Gemensam nytta*, övers. Lars Hermansson (Delsbo: Balder, 2016), s. 13.

⁴⁷ Regeringsformen, 2 kap 15 §.

⁴⁸ Mattei, *Gemensam nytta*, s. 76.

Förskingringen av gemensamma nyttigheter är ingen enkelt reversibel process och den drabbar inte enbart de som lever nu utan även alla framtida generationer.

Sett som gemensam nyttighet tillhör torget alla, enligt Mattei:

...utestängandet av vissa grupper eller individer från parkbänkar och trottoarserveringar, är ett brott mot den grundläggande principen om gemensamma nyttigheters universella tillgänglighet. Erkännandet av torget som en gemensam nyttighet skulle ogiltigförklara ett kommunalt påbud om att hemlösa inte får sova på parkbänkarna; bartenderns vägran att låta papperslösa medborgare sitta ned skulle också anses olaglig eftersom handlingen är diskriminerande. Torget "tillhör" i själva verket en global gemenskap; såväl resande som bofasta har rätt att nyttja dess funktion som bytesplats. Och det under former och tillvägagångssätt som det är upp till var och en att vara med och tolka.⁴⁹

Vår tids privatiseringar är bara den senaste instansen i en flertusenårig kamp om torgen. Makten har alltid varit ambivalent till torg. Å ena sidan är torg platser där makten kan manifesteras sig, å andra sidan är de hotfulla platser där folket kan samlas till motmakt. Stadens demokratiska liv utspelas i stor utsträckning mellan byggnaderna, på gator och torg. Utformningen och kontrollen av dessa avgör hur väl den reella demokratin fungerar. Makten har historiskt manifesterat sin närvaro genom uppförandet av kyrkor, börshus, rådhus och palats. Den har strypt tillgången till torget genom murar, portar och vakter. I det postdemokratiska tillståndet är de exkluderande strategierna mer försåtliga. Föreställningar om det goda torget – kanske med utserveringar och gatumat, men utan a-lagare och tiggare – vinner bredare fäste och möjliggör utestängandet av icke-önskvärda element, och koreograferar mindre demokratiska handlingsmönster hos torgets brukare.

Staden blir demokratisk genom sin heterogenitet. Redan Aristoteles konstaterar i *Politiken* att en stad består av olika slags

⁴⁹ Mattei, *Gemensam nytta*, s. 110.

människor och att människor som är lika inte kan skapa en stad.⁵⁰ Staden är full av främlingar ”och ur den heterogeniteten och mångfald som därav bildas föds möjligheter”, skriver statsvetaren Björn Badersten.⁵¹ Den friktion som uppstår i mötet med andras tankar och idéer fungerar som katalysatorer för demokratin. Åtgärder som minskar stadens heterogenitet – inte minst gentrifiering – är därmed inte bara anti-demokratiska, de är också anti-urbana.

Stadens heterogenitet är en förutsättning för demokratin men också en ständig källa till konflikter.⁵² Dessa utspelas inte minst i gränzonerna mellan offentligt och privat, i friktioner som uppstår kring deras bruk. Agonism är, för att tala med Chantal Mouffe,⁵³ en nödvändig del av demokratin. Forskning har också visat att homogena bostadsområden utan konflikter leder till låg politisk aktivitet och en utarmning av demokratin.⁵⁴

Mer än något annat har uteserveringen kommit att bli en symbol för det goda torget, med den italienska piazzan som förebild. I det vinnande förslaget till Skanstorget reduceras torget till ett något utvidgat gaturum i korsningen mellan två gågator framför en förskola. Där har arkitekterna ritat in en uteservering. Utan att förringa nöjet av en kaffe i vårsolen finns skäl att ifrågasätta dess demokratiska funktion – inte enbart för att det på serveringar sker en selektion av vilka som ska känna sig inkluderade.

Kaffets betydelse för den liberala demokratins framväxt har i Jürgen Habermas efterföljd varit omdiskuterat.⁵⁵ Kaffehuset var under 1700- och 1800-talen öppna för alla besökare oavsett tros-

⁵⁰ Aristoteles, *Politiken*, övers. Karin Blomqvist (Partille: Åström, 1993), s. 53–55.

⁵¹ Badersten, *Medborgardyd*, s. 174.

⁵² Badersten, *Medborgardyd*, s. 178.

⁵³ Chantal Mouffe, ”Art and Democracy. Art as an Agonistic Intervention in Public Space”, *Open*, nr 14, 2008.

⁵⁴ Kevin Leyden & Philip Michelbach, ”Democracy and ‘Neighborly Communities’. Some Theoretical Considerations on the Built Environment”, i Tigran Haas (red.), *New Urbanism and Beyond. Designing Cities for the Future* (New York: Rizzoli, 2008), s. 238.

⁵⁵ Jürgen Habermas, *Borgerlig offentlighet. Kategorierna ”privat” och ”offentligt” i det moderna samhället*, övers. Joachim Retzlaff (Lund: Arkiv, 1984).

inriktning eller klass, även om den manliga kontingenten utgjorde en majoritet. Till priset av en kopp kaffe kunde man ta del av det senaste skvallret och diskutera politik och affärer. Kaféerna kunde också bli mötesplatser för dissidenter, något som gjort dem misstänkta i maktens ögon och periodvis lett till att de belagts med restriktioner eller stängts. Richard Sennett påvisar i *Flesh and Stone* att när Paris kaféer började ha sittplatser utomhus i början av 1800-talet förlorade de i betydelse för det politiska samtalet. De blev platser för betraktande i stället för beslutande, distraktion snarare än diskussion och konsumtion mer än konspiration. Vid mitten av 1800-talet hade det också utvecklats en vana att sitta tyst, utan att konversera med sin omgivning. Kafégäster förväntades bli lämnade i fred och kunna försjunka i egna tankar. Som följd av att kaféerna inte längre betraktades som ett hot mot den rådande ordningen lades 1891 den särskilda enhet ner vid Parispolisen som övervakade dem i jakt på misstänkta politiska dissidenter.⁵⁶

En ofta förbisedd omständighet var att det i kaffehusen fanns tidningar. Nyheterna fungerade som gnistor för samtalen, de kommenterades och debatterades. Det var inte kaffehusens arkitektoniska utformning eller dryckesutbud som initierade den liberala demokratins framväxt utan det faktum att de var socialt blandade, plus närvaron av en katalysator: tidningen.

Relationen mellan offentlig sfär och offentligt rum har, med senare tiders teknikskiften, förändrats. Radion, teven och internet har i grunden förändrat nyhetsdistributionen och det politiska samtalet. På torg, gator och kaféer konsumeras – och produceras – nyheter och kommentarer idag främst på mobiltelefoner. Det finns en tendens – oklart hur långvarig den kommer vara – att utforma publika platser så att de blir delningsvänliga. Göteborg listar sina mest instagramvänliga platser på sin hem-

⁵⁶ Richard Sennett, *Flesh and Stone. The Body and the City in Western Civilization* (New York: Norton, 1996), s. 344ff.

sida. Här toppar – i bokstavlig mening – utsikten från Skansen Kronan.⁵⁷

Betydelsen av semioffentliga mötesplatser har under 2000-talet även diskuterats i relation till social hållbarhet. Sociologen Eric Klinenberg har i sin forskning visat hur städer med väl fungerande social infrastruktur, inte minst bibliotek, drabbas mindre hårt vid katastrofer, därför att det där märks om någon saknas.⁵⁸ En annan amerikansk sociolog, Ray Oldenburg, ser allvarligt på förlusten av det han kallar ”the third place”, semi-offentliga rum som exempelvis kaféer, postkontor och torg, där folk brukade mötas. Det är platser som man besöker frivilligt, där man kommer när man vill och går när man så önskar. De fungerar (eller kanske ”fungerade” i Oldenburgs något dystra beskrivning) som demokratiska fora där folk träffas över generationsgränser och där erfarenheter och åsikter byts. Platser där ungdomar blir en del av gemenskapen och pensionärer kan upprätthålla kontakt med de som är kvar i arbetslivet. Kafékedjor fyller enligt Oldenburg inte samma funktion, med hög omsättning av personal (och kunder) och en ensidig inriktning på att gå med vinst.⁵⁹

I spåren av gentrifieringen av innerstaden och utarmningen av innebörden i begreppet demokrati i det postdemokratiska tillståndet har förståelsen av det demokratiska torget på många håll gått förlorad. Det ideala torget är, som i debatten om Skanstorget, en homogen, exkluderande, utbyggd uteservering – inte en heterogen, inkluderande, mångfunktionell plats. Per Wirtén har förtjänstfullt lyft fram förortstorget på ett sätt som påminner om Ugo Matteis: Torg, stora gräsmattor och allmänningar, skriver Wirtén, är ”sinnebilderna för den demokratiska människans offentliga

⁵⁷ <http://www.goteborg.com/10-instagram-platser-i-goteborg/> 23 juli 2019.

⁵⁸ Eric Klinenberg, *Palaces for the People. How Social Infrastructure Can Help Fight Inequality, Polarization, and the Decline of Civic Life* (New York: Crown Publishing Group, 2018).

⁵⁹ Ray Oldenburg, ”The Third Place. A Belated Concept”, i Haas (red.), *New Urbanism and Beyond*, s. 234ff.

liv.”⁶⁰ Det är i mellanrummen som de mellanmännsliga utbytena som är grundläggande för verklig demokrati utspelas.

Förorternas stora gräsmattor har, liksom till exempel Hedens grusplaner i Göteborg, blivit ett hatobjekt för nyurbanisterna. Men de öppna ytorna är både socialt och ekologiskt hållbara på ett sätt som förtätade stadskärnors hårt utnyttjade ”grön”-ytor inte kan vara, där gräset allt som oftast byts ut mot slittålig plast. Stora ytor tillåter också många olika aktiviteter samtidigt.

I det postdemokratiska tillståndet har förorternas demokratiska torg sålts ut i rask takt. Forsknings- och konstprojektet *Mapping the Unjust City* har kartlagt omfattningen och konsekvenserna av Stockholms stads utförsäljningar av torg och köpcentrum. Detta visualiseras av en tunnelbanekarta som visar ägandeförhållanden. I projektet konstateras att, trots att även inomhuscentrum kan räknas som allmän plats enligt Ordningsslagen ”anstränger sig de flesta köpcentrum för att inte signalera att de är en offentlig plats. Med hjälp av vakter, övervakningskameror, stängningstider, prissättning och exkluderande design så kan rörelser kontrolleras och privathet signaleras.”⁶¹ I ett brev till stadens privatägda köpcentra 2015 sökte de tillstånd för en demonstration mot global hemlöshet. Alla svarade nej.⁶²

Vilka andra demokratiska funktioner än att samtala och demonstrera fyller torget? Kanske att skratta? I slutet av sin avhandling om Rabelais förklarar Mikhail Bachtin att ”alltid och i alla tider har det funnits ett torg med ett skrattande folk...”⁶³ Som när pundarna på plattan sjunger ”små knegarna, små knegarna, är lustiga att se...” åt kostymklädda pendlare i Stefan Jarls och Jan Lindqvists dokumentär ”Dom kallar oss mods” (1969). Ett av kapitlen i Bachtins avhandling handlar specifikt om

⁶⁰ Per Wirtén, ”Förorten börjar med torget”, i Ulf Sörenson (red.), *Offentliga rum* (Stockholm: Samfundet S:t Eriks årsbok, 2011), s. 87.

⁶¹ Maryam Fanni m.fl., *Köpcentrum som offentlig plats*, odat http://www.mdgh.se/mdgh_hjarnstorm-bidrag.pdf 1 juli 2019. Ordningsslagen 1993:1617, 1 kapitlet, §2.

⁶² <http://www.mdgh.se>, 1 juli 2019.

⁶³ Mikhail Bachtin, *Rabelais och skrattets historia*, övers. Lars Fyhr (Göteborg: Anthropos, 2007), s. 438.

torgets språk. Det högljudda, vulgära, skämtsamma språk som underminerar allvaret hos den religiösa och politiska makten. Visst försöker makten kontrollera torget, men torgets språk vänder på hierarkierna genom svordomar och hyperboler och genom att ständigt lyfta upp det lägsta i tillvaron.⁶⁴

Skrattet underminerar ständigt, i ett slags permanent revolution, makten genom att delegitimera den. Makten, som i slutändan alltid återinstallerar hierarkierna, försöker oskadliggöra skrattet genom att inordna det i ofarliga former. Skrattets kraft är centrifugal, maktens strävan är centripetal och har som syfte att sluta systemet och få det att tala med en röst. Folkets högljudda och oreglerade användning av torget försöker makten reglera till rums- och tidsavgränsade bruk. Handel ska ske på angivna platser på angivna tider efter att tillstånd beviljats. Spontana festligheter blir organiserade stadsfester. Intaget av mat och dryck regleras, särskilt inmundigandet av alkoholhaltiga varor.

Men kanske är torgets främsta demokratiska funktion att vara en nod i stadens väv där gatornas flöde bromsas in, synfältet öppnar sig och himlen blir synlig? En plats där vi kan stanna upp och höja blicken över det triviala, eller för att återknyta till Aristoteles, där vi inte är *homo oeconomicus* utan *homo politicus*, det vill säga människor i ett socialt och politiskt sammanhang. John Berger visar med stor tydlighet att vi ser olika, beroende på bland annat yrke, kön och klass.⁶⁵ Där turisten beundrar skönheten hos ett vajande sädesfält ser bonden en produktionsyta. Där medborgarna njuter av stadens öppningar ser näringslivet outnyttjad platsmark. Varje obebyggd tomt, övergiven parkplätt eller lågskalgig byggnad är en nagel i ögat på dem som vill se högre exploatering och tätare städer. ”Varför ligger dyrbar mark mitt i en storstad för fåfot i decennier?” frågar sig Gunilla Grahn Hinnfors, då journalist, i en artikel 2011 och pekar ut Skanstorget som en plats som borde bebyggas.⁶⁶ Idag är hon ansvarig

⁶⁴ Bachtin, *Rabelais och skrattets historia*, s. 149.

⁶⁵ John Berger, *Konsten att se*, övers. Jan Wahlén (Stockholm: Bromberg, 1982).

⁶⁶ Gunilla Grahn-Hinnfors, ”Tomterna i stan”, *Göteborgs-Posten* 13 juli 2011.

för stadsutvecklingsfrågor på Västsvenska Handelskammaren och en av dem som satt i bedömningsgruppen för webbomröstningen om Skanstorget. ”Att ligga för fåfot” för oss tillbaka till jordbrukssamhällets metaforer. Det som ligger för fåfot används enbart för bete, inte för högavkastande spannmålsproduktion. Allmänningarna låg just för fåfot – de var till för byarnas gemensamma nytta. Det är i denna ursprungliga betydelse som allmänningarna – *the commons* – inspirerat många av 2000-talets demokratiörelser. Också städer behöver mark som – metaforiskt – ligger för fåfot. Ytor som inte programmerats för specifika verksamheter utan som öppnar sig för demokratiskt bruk.

Som inledningsvis anfördes har stadens torg, sedan Perikles Aten, varit den symboliska platsen för medborgarnas sammanvinnade öde. I den moderna tiden har staden som gemensamt projekt allt mer förlorat i betydelse.⁶⁷ I det postdemokratiska tillståndet är politiken inriktad på att utforma stadens boendemiljöer och nöjesstråk så att de så framgångsrikt som möjligt attraherar det som den amerikanska urbanteoretikern Richard Florida kallat den kreativa klassen.⁶⁸ Det handlar om att bli av med icke-önskvärda element från städernas attraktiva delar och att locka till sig en penningstinn medelklass som tjusas av att bli kallad ”kreativ”. Som följd av detta blir staden exkluderande såväl genom fysiska hinder (exempelvis låsta grindar till bostadsrättsföreningarnas gårdar) som genom ekonomiska (hur länge har du rätt att sitta på en uteservering till priset av en slät kopp kaffe?).

När städerna blir utbytbara går det demokratiska ansvarstagandet förlorat. Staden reduceras till en plats för individuellt självförverkligande. Dess invånare ses inte, och ser sig inte själva, som medborgare, utan som konsument, där valet av stad eller stadsdel är en del av shoppandet för ett bättre liv. Till skillnad från medborgaren som ser ett ansvar i att medverka till att göra den stad hen lever i till en bättre plats, fokuserar stadskonsum-

⁶⁷ Sennett, *Flesh and Stone*, s. 369.

⁶⁸ Richard Florida, *Den kreativa klassens framväxt*, övers. Anna Sörmark (Stockholm: Daidalos, 2006).

menten enkom på sina egna upplevelser.⁶⁹ I det postdemokratiska tillståndet förvandlas demokratiska torg till slutna innegårdar. I förlusten av det gemsama vittrar demokratin sönder.

⁶⁹ Tesfahuney & Ek, *Den postpolitiska staden*, s. 47.

Enligt många bedömare befinner sig den liberala, parlamentariska demokratin i en allvarlig kris, en världsomspännande, accelererande kris som tar sig skilda uttryck på olika platser men som i ett eller annat avseende kan kopplas samman med högerpopulismens, radikalnationalismens och den auktoritära nykonserveratismens framgångar under det senaste decenniet.

Mot den bakgrunden resonerar författarna i denna antologi kring demokratins status idag och vilka möjligheter som finns för dess vitalisering. Utifrån skilda perspektiv presenteras ett antal teoretiska interventioner och reflektioner om demokratins villkor och samtidens politiska tillstånd.

Södertörns högskola | publications@sh.se

